

6. Салтевський М.В. Криміналістика (у сучасному викладі): піруч. [для студ. вищ. навч. закл.] / М.В. Салтевський. – К.: Кондор, 2005. – 588 с.
7. Коновалова В.Е. Психологическая характеристика следственного эксперимента / В.Е. Коновалова // Криминалистика и судебная экспертиза. – Вып. 12. – К., 1982. – №12. – С. 13-21.
8. Хоменко Ф.В. Застосування науково-технічних засобів при відтворенні обстановки та обставин події / Ф.В. Хоменко // Радянське право. – 1968. – №11. – С. 30-34.
9. Макаренко Є.І. Тактика слідчого експерименту: лекція / Є.І. Макаренко. – Дніпропетровськ: Юридична академія МВС, 2004. – 63с.
10. Гуковская Н.И. Следственный эксперимент (пособие для следователей) / Н.И. Гуковская. – М.: Госюриздат, 1958. – 98с.
11. Криміналістика: підруч. [для студентів юрид. спец. вищих закладів освіти] / Глібко В.М., Дудніков А.Л., Журавель В.А. та ін.; під заг. ред. В.Ю. Шепітька. – К.: Видавничий Дім "Ін Юре", 2001. – 684с.
12. Белкин Р.С. Теория и практика следственного эксперимента / Р.С. Белкин, А.И. Винберг. – М.: Юрид. лит., 1969. – 216 с.
13. Чаплинський К.О. Тактичне забезпечення проведення слідчих дій: [монографія] / К.О. Чаплинський. – Дніпропетровськ: Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ, Ліра ЛТД, 2011. – 496 с.

УДК 348.982

ПРОБЛЕМИ СПІВВІДНОШЕННЯ ТАКТИЧНОЇ ОПЕРАЦІЇ ТА ТАКТИЧНОЇ КОМБІНАЦІЇ

Шевчук В.М., к.ю.н., доцент

Національний університет «Юридична академія України імені Ярослава Мудрого»

Досліджуються проблеми співвідношення тактичних операцій й тактичних комбінацій у криміналістиці. Проаналізовано наукові підходи вчених-криміналістів на цю проблематику. Обґрунтовується, що категорії «тактична комбінація» і «тактична операція» відбивають окремі різновиди тактико-криміналістичних комплексів.

Ключові слова: тактична операція, тактична комбінація, тактико-криміналістичний комплекс, оптимізація процесу розслідування.

Шевчук В.М. ПРОБЛЕМЫ СООТНОШЕНИЯ ТАКТИЧЕСКОЙ ОПЕРАЦИИ И ТАКТИЧЕСКОЙ КОМБИНАЦИИ / Национальный университет «Юридическая академия Украины имени Ярослава Мудрого», Украина

Исследуются проблемы соотношения тактических операций и тактических комбинаций в криминалистике. Проанализированы научные подходы ученых-криминалистов к этой проблематике. Обосновывается, что категории «тактическая комбинация» и «тактическая операция» отражают отдельные разновидности тактико-криминалистических комплексов.

Ключевые слова: тактическая операция, тактическая комбинация, тактико-криминалистический комплекс, оптимизация процесса расследования.

Shevchuk V.M. PROBLEMS OF RATIO TACTICAL OPERATIONS AND TACTICAL COMBINATIONS / National university «Yaroslav the Wise Law academy of Ukraine», Ukraine
Investigated the problems of ratio tactical operations and tactical combinations in criminology. Analyzed scientific approaches forensic scientists on this issue. Substantiated that the category of "tactical combination" and "tactical operation" reflect certain types of tactical and tactical and criminalistic complexes.

Certain scientific interest deserves a position of some scholars (V.Y. Shepitko, V.A. Jyravel) who believe that the organizational and tactical implementation of the investigation, as some of the kinds of criminalistic tactics include system of tactics (tactical combination) and tactical operation is independent of its elements.

The definition of "tactical combination" that includes a combination of investigative actions objectionable. Moreover, substantiated that it is inappropriate to combine in one concept two separate categories «combination of tactics" (system devices) and "combination investigators (or other) action" (tactical operations). The combination of tactics and investigation have different objectives and are not equivalent. In the etymological sense of the term "combination" is identical with the term "system of techniques to achieve something." Tactical combination is possible only within a single investigation (judicial) action and does not involve a combination of tactical methods other proceedings, so it must be regarded as a synonym tactics. Tactical same operation involves a combination of similar and dissimilar investigation, search operations, organizational and other measures aimed at an intermediate task of investigating in particular investigating the situation.

So, given the analysis, one could argue that the category of "tactical combination" and "tactical operation" reflect some types of tactical and criminalistic complexes. They are relatively new specific activity categories that reveal the functional side tactical forensic tools used by the investigator in the investigation of crimes. Tactical combination and tactical operation dynamic category, the essence of which is action, interaction and influence. Despite the purely physical resemblance, they are independent tactical means, and their separation is based on the following individual signs. Proposed systems should not be seen as competing with each other forensic categories, but rather as complementary to each other means that combine to create a single, most effective mechanism for obtaining information necessary for detection, investigation and prevention of criminal acts.

Thus, the doctrinal approaches to the definition of "tactical and criminalistic complex" should be based on a differentiated understanding of organizational and tactical vehicles as tactical operation and tactical combination. From our point of view, in this case, the most apt term to describe the complex procedural and non procedural actions and measures to solve specific tactical tasks of investigation, there is still a "tactical operation," since the term reveals the nature and content of the forensic vehicle.

Key words: tactical operations, tactical combination, tactical and criminalistic complex, optimization process of the investigation.

У теорії криміналістики і практиці розслідування злочинів питання щодо співвідношення тактичної операції та тактичної комбінації залишається дискусійним. Досліджуючи концептуальні основи формування та реалізації тактичних операцій (комбінацій), науковцями в сучасній криміналістиці висловлені різні позиції стосовно поглядів на цю проблематику. Чітке уявлення сутності тактичної операції та співвідношення її з іншими тактико-криміналістичними комплексами розслідування слугує подальшому розвитку теорії криміналістики, вдосконаленню слідчої практики і залежно від поглядів на ці проблеми дослідників можна об'єднати у чотири групи.

Першу групу становлять учені-криміналісти (Т.В. Авер'янова, Р.С. Белкін, Ю.Г. Корухов, О.Р. Россинська, С.Н. Чурилов та ін.), які пропонують розглядати тактичну комбінацію як найбільш загальне збиральне поняття усієї сукупності комбінаційних тактичних дій у криміналістиці, тобто вони по суті отожднюють такі поняття, як «тактична комбінація» і «тактико-криміналістичний комплекс». Активним прибічником цієї позиції виступав Р.С. Белкін, який спочатку запропонував термін «тактична комбінація» для позначення тих тактичних прийомів допиту, які іменувалися «психологічними пастками» або «слідчими хитрощами», а пізніше, розширивши поняття тактичної комбінації, включив у нього поєднання не тільки тактичних прийомів, а й слідчих дій. На його думку, «тактична комбінація – це певне поєднання тактичних прийомів або слідчих дій, що ставить за мету вирішення конкретного завдання розслідування і обумовлене цією метою та слідчою ситуацією» [1, 140]. Усі тактичні комбінації Р.С. Белкін поділяв на прості (які складаються із системи тактичних прийомів, які застосовуються у межах однієї слідчої дії) і складні (системи слідчих дій та інших заходів) [2, 213].

Своєрідністю наведеної концепції є те, що одним терміном – «тактична комбінація» позначаються два різні поняття: система тактичних прийомів, які застосовуються у ході провадження однієї слідчої дії, і, комплекс слідчих, оперативно-розшукових та інших дій, спрямованих на вирішення окремих тактичних завдань. Щодо викладеної позиції, то на адресу її прибічників у криміналістичній літературі були висловлені критичні зауваження. Зокрема, М.П. Малютін вважає, що розглянуті поняття різні за своїм обсягом і об'єднувати їх в одному визначенні навряд чи доцільно [3, 25-31]. В.Ю. Сокол наголошує, що загальна спрямованість на вирішення виникаючих тактичних завдань не може бути підставою об'єднання системи тактичних прийомів і системи слідчих дій в рамках однієї теоретичної конструкції [4, 162].

До другої групи входять науковці (О.М. Асташкіна, А.В. Дулов, В.А. Журавель, В.М. Ісаєнко, В.О. Коновалова, В.С. Корноухов, М.П. Малютін, М.О. Марочкін, О.О. Михальчук, М.В. Салтєвський, М.О. Селіванов, О.Б. Серова, В.Я. Решетніков, С.І. Цветков,

О.А. Чебуренков, В.І. Шиканов, В.Ю. Шепітько, М.П. Яблоков, С.Ю. Якушин та ін.), які обстоюють найпоширенішу в криміналістичній науці думку, за якою окремими організаційно-тактичними засобами здійснення розслідування виступають тактична операція і тактична комбінація. З огляду на це, терміни «тактична комбінація» і «тактична операція» відображають окремі різновиди тактичних комплексів. «Тактична комбінація і тактична операція, – наголошує С.Ю. Якушин, – являють собою вид тактичних комплексів або комплексний тактичний засіб» [5, 137-138].

Разом із тим, у криміналістиці висловлені різноманітні, далеко не однозначні погляди щодо розуміння та співвідношення понять «тактична операція» і «тактична комбінація». У своїх дослідження науковці ці категорії розглядають або як самостійні, або, навпаки, отожднюють, змішують, вбачаючи відмінність лише у термінології. Так, С.Г. Джакішев об'єднує поняття «тактична комбінація» і «тактична операція» в одне, і пропонує такі комплекси дій називати «тактична комбінаційна операція», і зазначає, що власне в такій формі ці поняття «...не суперечать одне одному, а навпаки, взаємно доповнюють одне одного і можуть використовуватися одночасно для характеристики усієї системи з сполучення слідчих дій, оперативно-розшукових і інших заходів» [6, 25-26]. В.І. Шиканов також вважав, що комбінація – атрибут теорії та практики оперативно-розшукової діяльності, а у криміналістиці термін «тактична комбінація» вживається лише тоді, коли підкреслюють, що тактична операція пов'язана з особливо складними, «багатоходовими» розрахунками, заснованими на можливостях рефлексивного аналізу і передбачає широке використання оперативних можливостей органу дізнання [7, 18-19]. Інакше говорячи, він вважав тактичну комбінацію різновидом тактичної операції. Аналогічної думки, за сутністю, дотримується й А.В. Дулов, який зазначає, що під цим терміном слід розуміти різновид тактичної операції, де використовується сукупність слідчих дій (інколи із застосуванням оперативно-розшукових заходів), спрямованих на реалізацію окремого тактичного прийому [8, 45]. В.І. Куклін вважає, що тактична комбінація є різновидом тактичної операції. «Більше того, – пише він, – комбінація може бути, і, як правило, є складовою частиною тактичної операції» [9, 76].

Поряд із цим, переважна більшість учених-криміналістів вважають тактичні операції і тактичні комбінації самостійними засобами і пропонують власні критерії їх розмежування. Так, А.В. Шмонін підтримує позицію про розмежування цих комплексів та їх самостійний статус. Даний висновок, на його думку, вважається важливим у методологічному плані і який головним чином впливає на результати дослідження розглядуваної проблеми [10, 331-343]. О.М. Асташкіна, М.О. Марочкін, О.О. Михальчук, В.Я. Решетніков також вважають, що тактична операція та тактична комбінація це самостійні криміналістичні категорії. При цьому, на переконання науковців, категорія тактичної операції ширше. Це пов'язано передусім з тим, що тактична комбінація – один із факультативних структурних елементів тактичної операції. Зв'язок тактичної комбінації з тактичною операцією проявляється у тому, що тактичні комбінації можуть бути реалізовані в слідчих діях, передбачених до здійснення в загальному задумі тактичної операції. У той же час тактична комбінація носить незалежний, самостійний характер в умовах здійснення її поза тактичною операцією (не завжди ж певний етап розслідування протікає у вигляді або у формі тактичної операції) [11, 44]. У свою чергу С.В. Лаврухін, зазначає, що «оскільки сукупність слідчих та інших дій у криміналістиці зазвичай називається тактичною операцією, з метою уникнення термінологічної плутанини видається доцільним тактичною комбінацією називати сукупність тактичних прийомів провадження однієї слідчої дії» [12, 152].

О.А. Чебуренков та Г.С. Фомина також наголошують на самостійному статусі цих комплексів. На думку першого, комплекс дій, що утворює тактичну операцію, не підміняє собою тактику слідчих дій, а створює більш складну категорію, зміст якої не вичерпується тактичними прийомами та слідчими діями, а включає також оперативно-розшукові заходи та інші процесуальні і не процесуальні дії (пошукового, технічного, організаційного, інформаційного характеру). У порівнянні з тактичними прийомами та їх системами (тактичними комбінаціями) тактичні операції відрізняються масштабністю та більш тривалим терміном провадження дій, більш широким колом учасників та високим ступенем організованості їх діяльності [13, 68]. В рамках дослідження Г.С. Фомина пропонує певну систему тактико-криміналістичних засобів, яка має такий вигляд: базовою (основною) ланкою в цій системі виступають тактичні прийоми. Іншою за рівнем спільності ланкою виступають тактичні комбінації, далі якісно вищою за

рівнем спільності засоби – тактичні операції. «Вінцем», підсумковою складовою даної системи виступають тактичні комплекси, тобто найбільші утворення, що поєднують у собі і тактичні прийоми, і комбінації, і операції, спрямовані на розв'язання складного тактичного завдання розслідування на початковому або подальших його етапах [14, 106-132].

На переконання О.Ю. Головіна, тактична комбінація і тактична операція є самостійними поняттями криміналістичної тактики, а не підвидом тактичних прийомів. Однією з основних ознак, яка може бути покладена в основу розмежування тактичних комбінацій і операцій, на його думку, виступає характер завдань розслідування, на вирішення яких можуть бути направлені розглядувані тактичні комплекси. Чим вище рівень завдання розслідування, тим більш складний комплекс дій потребується провести для його вирішення. Відрізняються й самі дії. Відповідно до тактичної комбінації йдеться про комплекс тактичних прийомів, які проводяться у межах однієї чи кількох слідчих чи ряду інших процесуальних дій. Відповідно до тактичної операції – про комплекс слідчих та інших процесуальних дій, а також оперативно-розшукових заходів. Розрізнення тактичних комбінацій і операцій за рівнем вирішуваних завдань розслідування виступає ключовим напрямком системних досліджень тактичних комплексів [15, 215-224].

Дещо в оновленій інтерпретації розглядає співвідношення тактичної операції і тактичної комбінації С.Б. Россинський. На його думку, основною відмінністю розглядуваних тактичних комплексів виступає присутність у структурі тактичної операції оперативно-розшукових заходів, у той час як тактична комбінація являє собою сукупність тактичних прийомів чи слідчих дій [16, 102-103]. Тактична операція, наголошує науковець, об'єднує як елементи тактичної комбінації, які полягають у комплексі слідчих дій, так і елементи оперативної комбінації, які полягають у комплексі оперативно-розшукових комбінацій. Автор робить висновок проте, що проведення тактичної комбінації повністю лежить у кримінально-процесуальній площині, оскільки вона складається з слідчих дій або їх частин (окремих тактичних прийомів), які проводяться лише відповідно до кримінально-процесуального законодавства. У той же час, тактична операція частково може не лежати в цій площині, оскільки в її структуру входять і оперативно-розшукові, і деякі інші заходи, коло яких не визначене кримінально-процесуальним законом, а регламентується іншими нормативними актами. Однак, разом з тим, тактична операція є елементом кримінально-процесуальної діяльності, оскільки, в кінцевому рахунку, служить саме для вирішення завдань кримінального судочинства. Він зазначає, що результати проведення тактичної комбінації можуть у повному об'ємі служити доказами по справі, так як добуваються при провадженні слідчих (судових) дій, а результати тактичної операції служать доказами лише частково, оскільки дані, отримані в ході здійснення оперативно-розшукових заходів, які не відповідають вимогам кримінально-процесуального законодавства, взагалі забороняється використовувати в процесі доказування в кримінальній справі. І нарешті, тактична комбінація відрізняється від тактичної операції колом учасників. У тактичній комбінації бере участь слідчий (може бути група слідчих), дізнавач (орган дізнання), прокурор і суд, які самостійно або за дорученням здійснюють ті чи інші слідчі (судові) дії, спрямовані на досягнення проміжного результату по справі [17, 19-20].

Певного наукового інтересу заслуговує позиція В.Ю. Шепітька, який вважає, що до організаційно-тактичних засобів здійснення розслідування, як одних із різновидів засобів криміналістичної тактики, відносяться системи тактичних прийомів (тактична комбінація) та тактична операція, як самостійні її елементи [18, 95-97]. На його думку, визначення поняття «тактична комбінація», що охоплює поєднання слідчих дій викликає заперечення. Більше того, він переконаний, що недоцільно об'єднувати в одному понятті дві самостійні категорії – «поєднання тактичних прийомів» (система прийомів) і «поєднання слідчих (або інших) дій» (тактична операція). Поєднання тактичних прийомів і слідчих дій мають різну мету і не є рівнозначними. В етимологічному сенсі термін «комбінація» тотожний терміну «система прийомів для досягнення чого-небудь». Тактична комбінація можлива лише в межах однієї слідчої (судової) дії і не припускає поєднання з тактичними прийомами іншої процесуальної дії, тому її необхідно розглядати як синонім тактичних прийомів. Тактична ж операція передбачає поєднання однойменних і різнойменних слідчих дій, оперативно-розшукових, організаційних та інших заходів, спрямованих на виконання проміжного завдання розслідування у конкретній слідчій ситуації [19, 145; 20, 183].

До третьої групи входять науковці (В.М. Григор'єв, Є.П. Іщенко, І.М. Комаров, І.М. Лузгін, Г.А. Матусовський, С.Б. Россинський та ін.), які розширюють структуру тактико-криміналістичних комплексів за рахунок включення до їх складу окрім тактичних операцій і тактичних комбінацій інших системних утворень. Так, Г.С. Фоміна зазначає, що деякі вчені-криміналісти, зокрема Є.П. Іщенко пропонує чітко розмежовувати: 1) криміналістичні операції; 2) комплекси слідчих дій та 3) тактичні комбінації. На його думку, криміналістичні операції являють собою сукупність слідчих дій та оперативно-розшукових заходів, що проводяться в поєднанні та спрямованих на вирішення основного завдання, як правило, початкового етапу розслідування злочинів, а комплекси слідчих дій такого поєднання не передбачають і проводяться, так би мовити, у чистому вигляді, маючи на меті вирішення основного або похідного завдання, яке стоїть перед слідчим на початковій або наступній стадії розслідування в кримінальній справі. До комплексу можуть входити як різнойменні, так і однойменні (що для криміналістичної операції не характерно) слідчі дії, проведені послідовно або паралельно. Тактичні комбінації переслідують рішення конкретного оперативно-розшукового завдання і складаються з непроцесуальних заходів, а тому мають у розслідуванні лише допоміжне, тактичне значення [21, 99].

А.М. Годовнікова, підсумовуючи результати порівняльного дослідження понять «тактична операція», «тактична комбінація» і «спеціальна операція», приходять до висновку про ідентичність засобів криміналістичної тактики, що позначаються першими двома термінами. У зв'язку із цим замість термінів «тактична комбінація» і «тактична операція», які характеризують практично один і той же засіб криміналістичної тактики, пропонується використовувати в криміналістичній теорії лише такі два – «спеціальна операція» і «тактична комбінація», щоб не змішувати поняття тактичної комбінації і тактичної операції і вирішити всі виникаючі на цьому підґрунті суперечності [22, 9].

Окремі вчені пропонують в якості комплексів «техніко-криміналістичні», «тактико-криміналістичні» та «методико-криміналістичні» операції. Так, І.М. Лузгін вважає, що «методико-криміналістичні операції» є значущою ланкою за об'ємом змісту та системою цілей (завдань). Вони можуть поглинати окремі системи цілей (завдань) техніко-криміналістичних операцій та тактико-криміналістичних операцій. Однак завжди цей вид криміналістичних операцій базується на так званих спеціальних цілях, які виникають на різних етапах розслідування при провадженні деякого комплексу слідчих дій (розшук підозрюваного, збирання доказів, перевірка доказів) [23, 115].

Г.А. Матусовський у якості самостійного криміналістичного комплексу також пропонує методико-криміналістичну операцію. На його думку, система криміналістичних комплексів дій слідчого виглядає таким чином: 1) тактико-криміналістична комбінація (тактична комбінація) прийомів проведення певної слідчої дії; 2) тактико-криміналістична операція (тактична операція) вирішення слідчих завдань у рамках етапу (окремих його періодів, епізодів) розслідування; 3) методико-криміналістична операція вирішення загальних, основних, головних (стратегічних) завдань розслідування злочину [24, 154-155].

Підтримуючи ідею І.М. Лузгіна та Г.А. Матусовського, І.М. Комаров також у якості самостійних комплексів пропонує «тактико-криміналістичні», «техніко-криміналістичні» і «методико-криміналістичні операції», останні являють собою системи процесуальних та інших юридично регламентованих дій органів слідства та дізнання, спрямовані на вирішення завдань, які передбачають з'ясування питань, що входять до обставин, які підлягають доказуванню. На думку науковця, методико-криміналістичні операції – це обумовлений ситуаціями розслідування криміналістичний метод пізнання в практичній діяльності суб'єкта доказування, компонент системи окремої криміналістичної методики розслідування окремих видів злочинів, яка забезпечує можливість вирішення спеціальних системних завдань досудового провадження [25, 213-226].

У криміналістичній літературі зустрічаються й інші терміни. Зокрема, А.С. Железняк виокремлює терміни «оперативні комбінації» та «оперативно-слідчі комбінації». Так, на його думку «оперативні комбінації» – це сукупність різних оперативно-розшукових заходів, які проводяться для вирішення будь-якого завдання кримінального судочинства. «Оперативно-слідчі комбінації» являють собою сукупності слідчих дій та оперативно-розшукових заходів, які проводяться з тими ж цілями. При їх проведенні здійснюється широка взаємодія слідчого та

працівників кримінального розшуку, а також інших служб міліції. Наприклад, затримання злочинців може передувати спостереження за ними, яке проводиться силами карного розшуку, або інші оперативні заходи [26, 35-37].

С.Б. Россинський запропонував термін «спеціальна операція», під яким слід розглядати організаційну форму проведення слідчої дії, яка характеризується більшою кількістю суб'єктів і поєднана із збиранням і дослідженням на великій території об'єктів, які несуть важливу інформацію. Їй притаманні такі ознаки: 1) спеціальна операція при провадженні слідчої дії – це не тактичний прийом і не процесуальний вид, а організаційна форма здійснення слідчої дії, яка відрізняється особливостями організації і планування; 2) спеціальна операція полягає в збиранні і дослідженні багатьох об'єктів, що несуть криміналістично-значущу інформацію та розташовані на достатньо широкій території; 3) при проведенні спеціальної операції завжди задіяна велика кількість співробітників: слідчих, оперативних працівників, спеціалістів, співробітників силових підрозділів та інших учасників; 4) проведення спеціальної операції пов'язано з протидією осіб, не зацікавлених у належному здійсненні слідчої дії [27, 10-13]. Щодо наведених С.Б. Россинським аргументів, то вважаємо за можливе приєднатися до В.М. Ісаєнка, який зазначає, що вони є недостатньо переконливими. Зокрема, навряд чи можна віднести до нових організаційних форм слідчої дії проведення оперативно-розшукових заходів як до її початку, так і в процесі здійснення. Не бачимо суттєвих відмінностей між спеціальною операцією в наведеній структурі і між операцією тактичною. Різниця полягає лише в об'ємі включених у них слідчих дій, однак принципи значення для встановлення розмежування між ними дана обставина не має. І те й інше являє собою тактичні операції різного об'єму [28, 269-276].

М.Є. Мерецький у понятійний апарат криміналістики вводять термін «оперативно-тактична комбінація», під яким розуміє її як певну сукупність слідчих та оперативних дій, в основі яких лежить рефлексивне керування поведінкою допитуваного [29, 115-116]. Науковець доходить висновку, що оперативно-тактична комбінація – це певна закономірна комплексна сукупність декількох тактичних і оперативних комбінацій, що плануються та проводяться з урахуванням (використанням) фактору раптовості з метою вирішення конкретних завдань розслідування, обумовлених даною слідчою ситуацією [30, 21-31].

На наше переконання, розробка проблем використання тактичних операцій і тактичних комбінацій є безумовно необхідною для подальшого вдосконалення наукових основ процесу розслідування з метою його оптимізації. Разом з тим ми повністю погоджуємося з Р.С. Белкіним, який застерігав від захоплення прагненням до створення нових термінів і нехтуванням зваженого підходу до їх розробки. Він справедливо підкреслював, що заміна існуючого терміна (термінів) виявляється повною мірою виправданою лише в тому випадку, якщо новий термін позначає нове визначення поняття, зміст якого змінився або суттєво уточнений. Якщо поняття, яке позначається терміном, хоча і змінилось, але при цьому не втратило своїх суттєвих рис, тобто якщо зміни торкнулись, наприклад, лише його об'єму, то термін, враховуючи силу мовної традиції, доцільно зберегти [31, 63-64].

Четверта група представлена вченими-криміналістами (І.І. Артамонов, О.М. Васильєв, В.С. Комарков, А.П. Онучін, О.Б. Смушкін та ін.), які пропонують розглядати тактичну комбінацію (операцію) як складний тактичний прийом. Так, О.М. Васильєв термін «тактична комбінація» вважає невдалим і зазначає, що «більш правильно було б називати їх тактичними завданнями, які складаються з групи тактичних прийомів» [32, 37]. Наведена позиція є небезспірною, на що зверталася увага окремими науковцями. Зокрема, О.О. Михальчук наголошує, що викладена точка зору дуже суперечлива, і справа тут не в самому терміні (більш-менш вдалому), а в суті категорії, яка визначається цим терміном [33, 21]. Ми солідарні з таким підходом і вважаємо, що поняття тактичного прийому ніяк не може охоплювати комплекс різних за своєю сутністю дій (наприклад, декількох слідчих дій), мова може йти лише про систему тактичних прийомів при проведенні слідчої дії.

Отже, з огляду на проведений аналіз, можна стверджувати, що категорії «тактична комбінація» і «тактична операція» відбивають окремі різновиди тактико-криміналістичних комплексів. Вони є відносно новими, специфічними діяльними категоріями, що розкривають функціональну сторону тактико-криміналістичних засобів, які застосовуються слідчим у процесі розслідування злочинів. Тактична комбінація і тактична операція – динамічні категорії, сутністю яких є дія, взаємодія та вплив. Незважаючи на чисто зовнішню схожість, вони є

самостійними тактичними засобами, а їх розмежування відбувається на основі таких індивідуалізуючих ознак. Запропоновані комплекси треба розглядати не як конкуруючі між собою криміналістичні категорії, а навпаки, як доповнюючі один одного засоби, що в сукупності створюють єдиний, найбільш ефективний механізм отримання інформації необхідної для розкриття, розслідування та попередження злочинних проявів [34, 197-208].

Таким чином, доктринальні підходи до визначення поняття «тактико-криміналістичний комплекс» мають ґрунтуватися на диференційованому розумінні таких організаційно-тактичних засобів як тактична операція і тактична комбінація. На наш погляд, у даному випадку найбільш вдалим терміном для позначення комплексу процесуальних та непроцесуальних дій та заходів, спрямованих для вирішення окремих тактичних завдань розслідування, все ж таки є «тактична операція», оскільки термін розкриває сутність та зміст даного криміналістичного засобу. Усе це зумовлює потребу в подальшій активній розробці проблеми тактичних операцій, що має не лише теоретичне, але й практичне значення, дозволяючи включити в арсенал слідчого наукові рекомендації, здатні відіграти суттєву роль у підвищенні ефективності кримінального провадження і в кінцевому рахунку у встановленні істини по справі.

ЛІТЕРАТУРА

1. Белкин Р.С. Криминалистика: проблемы, тенденции, перспективы. От теории к практике [Текст] / Р.С. Белкин. – М.: Юрид. лит., 1988. – 304 с.
2. Белкин Р.С. Курс криминалистики: в 3 т. Т. 3: Криминалистические средства, приемы и рекомендации / Р.С. Белкин. – М.: Юристь, 1997. – 480 с.
3. Малютин М.П. Тактические приемы в расследовании преступлений [Текст] / М.П. Малютин. – М.: Юрлитинформ, 2009. – 184 с.
4. Сокол В.Ю. Методологические и организационные аспекты тактико-криминалистического обеспечения раскрытия преступлений [Текст] / В.Ю. Сокол. – Краснодар: Изд-во Кубанск. гос. ун-та, 1998. – 173 с.
5. Якушин С.Ю. Криминалистическая тактика: вопросы теории и практики [Текст]: учеб. пособие / С.Ю. Якушин. – Казань: Казан. ун-т, 2010. – 178 с.
6. Джакишев Е.Г. Проблемы совершенствования криминалистических приемов и средств борьбы с хищениями и иными корыстными преступлениями в сфере экономики: автореф. дисс. на соиск науч. степени канд. юрид. наук: спец. 12.00.09 «Уголовный процесс, криминалистика, оперативно-розыскная деятельность» / Е.Г. Джакишев. – Алма-Аты, 1994. – 39 с.
7. Шиканов В.И. Теоретические основы тактических операций в расследовании преступлений / В.И. Шиканов. – Иркутск: Изд-во Иркут. гос. ун-та, 1983. – 200 с.
8. Дулов А.В. Тактические операции при расследовании преступлений / А.В. Дулов. – Минск: Изд. БГУ, 1979. – 128 с.
9. Куклин В.И. Методика расследования отдельных видов преступлений / В.И. Куклин. – Иваново: Изд-во Иванов. гос. ун-та, 1983. – 92 с.
10. Шмонин А.В. Методика расследования преступлений: учеб. пособие / А.В. Шмонин. – М.: Юстицинформ, 2006. – 464 с.
11. Асташкина Е.Н. Расследование преступлений. Криминалистические комплексы: учеб.-практ. пособие / Е.Н. Асташкина, Н.А. Марочкин, А.Е. Михальчук, В.Я. Решетников. – М.: «Приор-издат», 2003. – 112 с.
12. Лаврухин С.В. Роль криминалистических характеристик и следственных ситуаций в расследовании умышленных убийств: дис. канд. юрид. наук: 12.00.09 / С.В. Лаврухин. – Саратов, 1982. – 133 с.
13. Чебуренков А.А. Основы теории расследования [Текст]: монография / А.А. Чебуренков. – М.: Юрлитинформ, 2010. – 176 с.

14. Фомина А.С. Основные тактические операции при расследовании серийных убийств [Текст]: дис. канд. юрид. наук: 12.00.09 / А.С. Фомина. – Воронеж, 2003. – 251 с.
15. Головин А.Ю. Криминалистическая систематика [Текст] / А.Ю. Головин; под ред. Н.П. Яблокова. – М.: ЛексЭкст, 2002. – 305 с.
16. Россинский С.Б. К вопросу о соотношении понятий «тактическая комбинация» и «тактическая операция» [Текст] / С.Б. Россинский // Известия Тул ГУ. Серия «Современные проблемы законодательства России, юридических наук и правоохранительной деятельности». – Вып. 5. – Тула, 2001. – С. 102–103.
17. Россинский С.Б. Обыск в форме специальной операции / С.Б. Россинский. – М.: Изд-во «Юнити», 2003. – 199 с.
18. Шепитько В.Ю. Познавательные функции деятельности следователя и средства криминалистической тактики / В.Ю. Шепитько // Актуальные вопросы применения уголовно-процессуального и уголовного законодательства в процессе расследования преступлений: сб. матер межвуз науч-практ конф.: в 2 ч. – М.: Акад. упр. МВД России, 2009. – Ч.2. – С. 95–97.
19. Криміналістика [Текст]: підручник / кол. авт.: В.Ю. Шепітько, В.О. Коновалова, В.А. Журавель та ін.; за ред. В.Ю. Шепітька. – 4-е вид., перероб і доп. – Х.: Право, 2008. – 464 с.
20. Шепітько В.Ю. Криміналістика: підручник / В.Ю. Шепітько. – К.: Ін Юре, 2010. – 496 с.
21. Фомина А.С. Основные тактические операции при расследовании серийных убийств [Текст]: дис. канд. юрид. наук: 12.00.09 / А.С. Фомина. – Воронеж, 2003. – 251 с.
22. Годовникова А.М. Основные тактические комбинации при выявлении и расследовании взяточничества и коммерческого подкупа: автореф. дисс. на соиск науч. степени канд. юрид. наук: спец. 12.00.09 «Уголовный процесс, криминалистика, оперативно-розыскная деятельность» / А.М. Годовникова. – Воронеж, 2012. – 24 с.
23. Лузгин И.М. Методологические проблемы расследования / И.М. Лузгин. – М.: Юрид. лит., 1973. – 215 с.
24. Матусовский Г.А. Экономические преступления: криминалистический анализ [Текст]: монография / Г.А. Матусовский. – Харьков: Консум, 1999. – 480 с.
25. Комаров И.М. Криминалистические операции досудебного производства в системе криминалистики / И.М. Комаров. – М.: Юрлитинформ, 2010. – 256 с.
26. Железняк А.С. Криминалистика: Тактико-методические основы уголовного судопроизводства (досудебная стадия): учеб. пособие / А.С. Железняк. – М.: МГИУ, 2007. – 126 с.
27. Россинский С.Б. Обыск в форме специальной операции: учеб. пособие для вузов / С.Б. Россинский; под ред. проф. В.Н. Григорьева. – М.: ЮНИТИ-ДАНА, Закон и право, 2003. – 199 с.
28. Исаенко В.Н. Проблемы теории и практики использования тактических комплексов в расследовании убийств / В.Н. Исаенко // «Черные дыры» в российском законодательстве. – 2004. – № 1. – С. 269–276.
29. Трубачев А.Д. Влияние научно-технического прогресса на развитие методики расследования хищений, совершаемых с использованием служебного положения / А.Д. Трубачев // Проблемы развития криминалистики в условиях научно-технического прогресса: сб. науч. тр. – Свердловск: Изд-во Свердлов. юрид. ин-та, 1982. – С. 115–116.
30. Мерецкий Н.Е. Криминалистика и оперативно-тактические комбинации: науч.-практич. пособие / Н.Е. Мерецкий. – М.: Юрлитинформ, 2007. – 152 с.
31. Белкин Р.С. Ленинская теория отражения и методологические проблемы советской криминалистики [Текст] / Р.С. Белкин. – М.: Высшая школа МВД СССР, 1970. – 130 с.
32. Васильев А.Н. Следственная тактика / А.Н. Васильев. – М.: Юрид. лит., 1976. – 200 с.

33. Михальчук А.Е. Тактические комбинации при производстве следственных действий [Текст] / А.Е. Михальчук; под ред. В.В. Степанова. – Саратов: Изд-во Саратов. ун-та, 1991. – 126 с.
34. Журавель В.А. Системи слідчих дій та тактичні операції в структурі окремої криміналістичної методики розслідування злочинів / В.А. Журавель // Вісник Акад. прав. наук України. – 2009. – № 2 (57). – С. 197–208.

УДК 343.985

ОСОБА ЗЛОЧИНЦЯ ЯК ЕЛЕМЕНТ КРИМІНАЛІСТИЧНОЇ ХАРАКТЕРИСТИКИ ХУЛІГАНСТВА

Єфімов М.М., викладач

Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ

Наукова стаття присвячена дослідженню деяких аспектів криміналістичної характеристики хуліганства. Розглядається особа злочинця як елемент криміналістичної характеристики хуліганства, а також її зв'язок з іншими елементами.

Ключові слова: хуліганство, громадський порядок, криміналістична характеристика, особа злочинця, осудність.

Ефимов Н.Н. ЛИЧНОСТЬ ПРЕСТУПНИКА КАК ЭЛЕМЕНТ КРИМИНАЛИСТИЧЕСКОЙ ХАРАКТЕРИСТИКИ ХУЛИГАНСТВА / Днепропетровский государственный университет внутренних дел, Украина

Научная статья посвящена рассмотрению некоторых аспектов криминалистической характеристики хулиганства. Рассматривается, а также ее связь с другими элементами.

Ключевые слова: хулиганство, общественный порядок, криминалистическая характеристика, личность преступника, вменяемость.

Yefimov N.N. PERSONALITY OF CRIMINAL AS ELEMENT OF CRIMINALISTICS DESCRIPTION OF HOOLIGANISM / Dnipropetrovsk state university of internal affairs, Ukraine

The scientific article is devoted illumination of some aspects of the criminalistic characteristic of the hooliganism. The personality of the criminal is examined, and its relation with other elements is examined too.

Hooliganism belongs to the number of the most widespread crimes and unlike other criminal trespasses on public safety, public peace and health of citizens, it differs in the variety of forms of the display. Otherwise speaking, hooliganism embraces the large circle of противоправних actions - from a bad language, unprintable expressions to infliction of heavy bodily harms and murder of people from hooligan motives, damages of communication and transport, arson of building means.

A study of face of criminal is one of important actions of workers of law enforcement authorities, that in future provides the removal of reasons and terms of committing crime, their relapses and others like that. Information about the face of criminal as allow to distinguish those data, that is needed for organization of the most effective search of person that committed crime, the element of criminalistics description of hooliganism, and in future is her exposure. On the whole, a face of criminal is a wide concept, that includes for itself essence of person, complex of signs that characterize her, her the moral and spiritual world in co-operating with social and individual vital terms that in a that or other degree influenced on the commission of crime.

It is needed to mark that our research is the complex going near the study of face of hooligan through the prism of study of different opinions of scientists and empiric material. Also it should be noted that the face of criminal, what doing hooligan actions, some changed in connection with different social, political and economic transformations in society of the last decades.

Because, in the presented article face of criminal as an element of criminalistics description is examined by us through socialdemographic information. In addition, given the scientific article has a corresponding structure, characterized successive and by logical presentation of information, correct quoting of the used literature.

Key words: hooliganism, public order, criminalistic characteristic, personality of the criminal, sanity.

Вивчення особи злочинця є однією з важливих дій працівників правоохоронних органів, що в подальшому забезпечує усунення причин та умов вчинення злочинів, їх рецидивів тощо.